

test pit

Chronicle of the University of the Philippines
Archaeological Studies Program

ISSN 1665-8200

DECEMBER 2008

NO. 13

Updates ... 2

Summits in Archaeology ... 5

Delve into Archaeology ... 8

Binalot Talks .. 12

Notes .. 16

Feature Articles .. 19

Test Pit is the academic chronicle of the graduate community of the Archaeological Studies Program. It is published twice a year, covering general interests in archaeology as well as a special focus on Philippine archaeology.

Editor

Andrea Malaya Ragragio

Associate Editors

Michelle S. Eusebio

Anna Pineda

Joan Tara Reyes

Layout

Taj Vitales

Test Pit Banner

Antonio Peñalosa

Contributors to this issue:

Grace Barretto-Tesoro

Pauline Basilia

Jane Carlos

Ma. Jasmina Liza Ceron

Michelle S. Eusebio

Vito Hernandez

Michael James B. Herrera

Eleanor Marie Lim

Kristyn Maguire

Jasmin Manabat

Charlene P. Manese

Victor Paz

Aya Ragragio

Arnelito Ramirez, Jr.

Joan Tara Reyes

A. Paulita Roa

Edwin A. Valientes

Taj Vitales

Maria Elena Wright

Archaeological Studies Program

Palma Hall Basement

University of the Philippines

Diliman, Quezon City

Philippines, 1101

telefax: 9241836

email: asp@up.edu.ph

copyright 2005

Front Cover: A neolithic burial from Ille site with a line drawing superimposed on it.

Foreword

Due to my absence for most of the last semester, this Test Pit issue is perhaps the one I feel the least involved with. My gratitude therefore goes out to the graduate assistants of the ASP, without whose help this issue would not have been possible. It was they who kept things running smoothly while I was away, and who helped me ease back into these duties when I returned.

This serves as a good reminder that any endeavour of the ASP community – excavations, publications – is a collective one. The success or failure of any effort cannot be attributed to one person alone, in the same way that duties and responsibilities shouldn't be made the burden of one person alone. So, as 2008 draws to a close, we can collectively pat ourselves on the back for a year jam-packed with exciting discoveries, and here's hoping that this continues for years to come.

Have an awesome 2009!

The Editor

UPDATES

So Many Books, So Little Space: The ASP's Growing Library. **2** | Sorsogon Provincial Museum and Heritage Center Finally Opens. **2** | ASP Discussion Group. **3** | Ceramics Workshops with Cynthia Valdez. **3** | Makapangyarihan ang May Kaalaman: Paniniktik sa mga Pilipino sa Panahon ng Komonwelt. **3** | ASP-ANU Fieldschool in Catanauan, Quezon. **4** |

SUMMITS IN ARCHAEOLOGY

Dalawang Papel, Tatlong Pinay: Pag-uulat sa nakaraang Ika-12 Kumperensya ng EurASEAA. **5** | ASP Students Join UGAT 30th Conference. **5** | Dr. Truman Simanjuntak Lectures at the UP-ASP. **6** |

DELVE INTO ARCHAEOLOGY

Hike and Pluck: An Experience at the Rice Terraces. **8** |

BINALOT TALKS SERIES

Revisiting Maitum Pots: The Archaeological Excavation in the Sagel Cave. **11** | Thoughts on the Materiality of History. **11** | Prospects of Metal Detecting for Archaeology in the Philippines. **12** | Archaeology of the Seas. **12** | The Different Meanings of Calatagan. **13** | Writing and Editing Archaeology. **13** | Who is the Culprit? Reflections on the Origin of Disasters and Implications for Disaster Risk Reduction. **14** | Bead Type Collection of the National Museum of the Philippines. **15** | Is Anthropogenic Global Warming the Environmental Issue to End all Environmental Issues? **15** |

NOTES

Knock on Wood: The Wooden Posts of Opol Old Church Ruins. **16** | X –2007–G3–1: Fossil Leaf? **18** |

FEATURE ARTICLES

A Review of the Angono Petroglyphs. **19** | Status Report on the Archaeological Survey of Southeastern Batangas. **25** | Analysis of Pottery Materials from the Baluarte Site, Lumang Bayan, San Teodoro, Oriental Mindoro. **28** | Sinaunang Anting? Isang pagtingin sa ilang mga artefak ng Burial 727 sa Ille. **30** |

Oriental Mindoro: Report on the Bulalacao Initiative. Archaeological Studies Program.

Rice, Prudence. 1987. *Pottery Analysis: A Source Book*. Chicago and London: University of Chicago Press.

Varona, Bernice P. 2007. Archaeology field school gives Mindoro community a glimpse of its past. *Test*

Sinaunang Anting?

Isang pagtingin sa ilang mga artefak ng Burial 727 sa Ille

Victor Paz at Taj Vitales

Paano natin naalam ang ating nalalaman? Sa arkeoloji kadalasan ito'y nagmumula sa pag-alam ng konteksto ng mga bagay na nahuhukay. Halimbawa, kung ano ang kaugnayan ng mga bagay sa *stratigraphy* at ang kaugnayan ng mga bagay-bagay na nahanap sa parehong konteksto. Kadalasan ang pag-alam sa kung ano ang gamit o halaga ng mga bagay na nahukay ay ating natutuklasan sa pamamagitan ng paghahalintulad. Natututunan natin ang ibig sabihin base sa mga kulturang namasid ng mga dalubhasa at hango sa ating mga personal na karanasan sa sariling kultura at sa kultura ng iba.

Patuloy ang ginagawang pagtatanong at pagpapatunay sa kaisipan ng mga dalubhasa sa arkeoloji sa usapin na kung tama nga ba ang interpretasyon o pagbibigay halaga na idinidikit sa mga nahuhukay na kagamitan. Hindi naman gaanong mahirap gawin ito kung maganda ang konteksto ng mga artefak at mga *feature*. Ilang halimbawa nito ay kung may kalansay ng tao na nahukay na halos buo at tama pa ang pagkaayos ng mga buto – ang taong ito'y marahil inilibing; kung may mga kasama ang labí na mga buong palayok – ang mga gamit na ito'y marahil pabaon sa paglilibing; o dili kaya kung may nakitang mga manik (*beads*) na nakahanay sa ibaba ng bungo – ito'y marahil isang kuwintas.

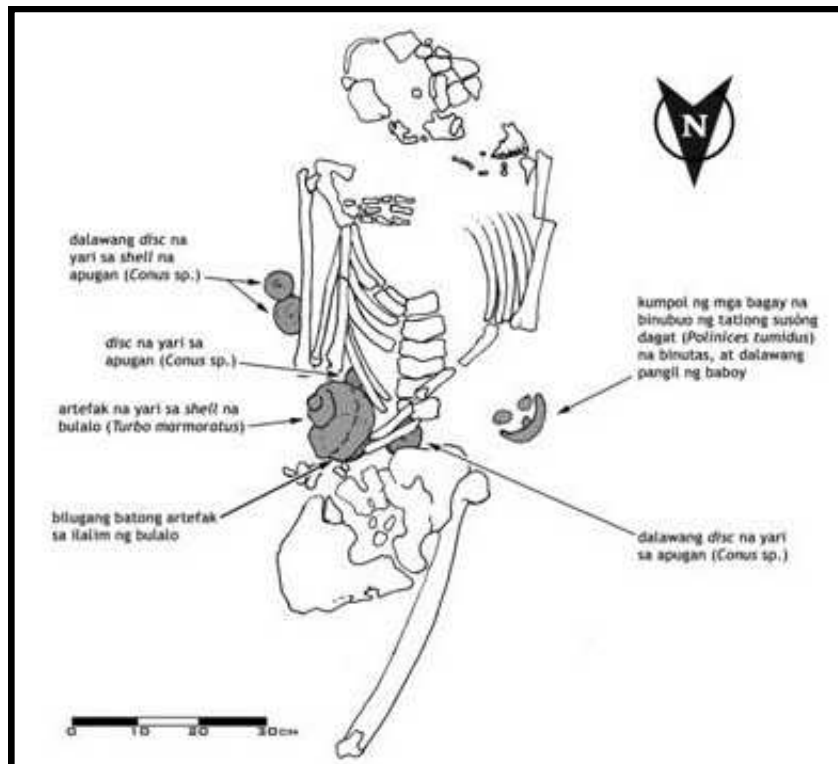
Pit No. 10.

White, Joyce and William Henderson. 2003. Anatomy Review and Selection of Basic Nomenclature as a Step toward a Searchable Rim form Database for the Sakon Nakhon Basin. *Indo-Pacific Prehistory Association Bulletin* 23, 2003 (Taipei Papers Vol. 1).

Nagiging mahirap ang pagbibigay halaga o kahulugan sa isang artefak kung hindi malinaw ang pagkakaugnay nito sa iba pang mga artefak o sa kanyang pangkalahatang konteksto (halimbawa isang libing). Minsan ang pagbibigay kahulugan nito ay base sa nabuo nang ideya o pagkiling ng isang manaliksik ukol sa bagay na pinag-aaralan.

Sa papel na ito, nakasentro ang usapin sa aming pag-aaral sa sayt ng Ille, sa Dewil Valley, New Ibajay, El Nido, Palawan. Ang Ille ay isang

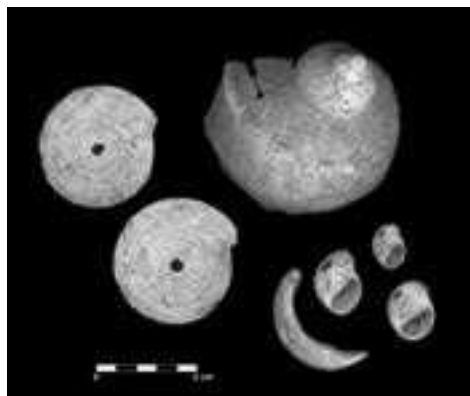
toreng *limestone* na humigit kumulang 70 metro ang taas. Ang arkeolohikal na sayt ay matatagpuan sa ibaba nito; na binubuo nang malapad na patag na tuyong lupa na nayuyungyungan ng bato ng tore mismo at ang yungib sa harapan ng patag na mapapasukan sa dalawang malalaking bukana (binansagang East mouth at West mouth). Noong 2005 habang nagsasagawa ng arkeolohikal na paghuhukay sa Ille, napalitaw ni Dr. Helen Lewis ang libing ng isang tao sa East Mouth Trench (EMT). Tinawag ang libing na Burial 727 at ito ay nasa timog na bahagi ng EMT, na may lalim na 60-80 cm mula sa Datum Point (DP). Malalaking bato ng *limestone* ang nakapatong sa ibabaw nito; malamang na ginamit bilang pananda (*grave marker*). Ang labí, na nakaayos sa oryentasyong hilaga-timog, ay isang matandang lalaki ayon sa pagkakasuri ng mga buto nito (Larawan 1). Maayos pa ang kundisyon ng kabuuan ng labí, maliban sa bandang paanan kung saan nawawala ang karamihan ng mga buto sa bahagi nito – marahil sa

Larawan 1. Ang guhit ng libing na 727 kung saan ipinakikita ang mga artefak na natagpuang kasama nito.

mga paghuhukay na naganap sa mga panahon pagkatapos ng paglilibing. Ang bungo na nakaharap sa kanluran ay pira-piraso subalit mahihinuha pa ang kabuuan nito. Ang kanyang braso ay nakatiklop samantalang ang kaliwang braso ay bahagyang nakabaluktot patungo sa kanang balakang.

Karamihan sa mga artefak na natagpuang kabilang sa libing ay yari sa *shell* (Larawan 2). Ilan dito ay mga diskong (*disc*) yari sa apugán na (*Conus* sp.) na nakita sa parehong braso ng labí ng tao – marahil mga ornamentasyong suot sa bisig/braso. Isang tinabas na malaking bulalo (*Turbo marmoratus*) ang nakita naman sa may kanang baywang. Kung mamasdan ang pagkakaayos ng mga buto sa kaliwang kamay at ng tinabas na *shell*, ito’y tila pinahawak sa inililing na bangkay o dili kaya’y pinatong ang kamay

Larawan 2. Ilang mga artefak na natagpuan sa libing 727.

nito sa ibabaw ng artefak. Isang bilugang batong artefak (malamang pandikdik) ang natagpuan din sa libing, sa ilalim ng malaking *shell* na artefak. Ilang bagay din ang natagpuan sa libing na hindi pa masuri kung artefak o hindi, tulad ng isang batong diumano’y natagpuan sa bibig ng bangkay.

Kapansin-pansin dito ang kumpol ng maliliit na susóng dagat (*Polinices tumidus*) na binutas sa may uluhan ng *shell* na natagpuan sa kaliwang bahagi ng libing sa ibabang lamang ng siko (Larawan 3).

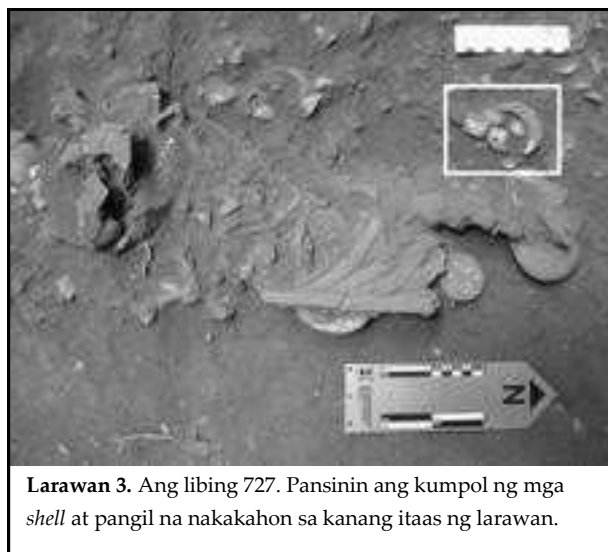
Kasama nito ay dalawang pangil ng baboy. Sa simula, mga bagay na ito na mga pira-piraso ng palamuti na wala na sa orihinal na lugar. Sa katunayan, mas tiningnan na ang mga gamit ay marahil nasama, mula sa naunang nagalaw at nahukay na libing, sa pagtabon muli ng lupa noong inililing ang indibidwal na tinawag nating 727.

Tinataya na ang tanda ng libing na 727, batay sa pagpepetsang *radiocarbon*, at konteksto sa *stratigraphy*, ay hindi babata ng 4000 taon at maaari na may katandaan na 7000 taon (Tingnan Lewis *et al.* 2008).

Sa ngayon, higit na nakapanig ang pagtingin namin sa mga artefak bilang mga bagay na nakita *in situ*; at marahil ay inililing kasama ng pumanaw. Ang kanilang pagkakaayos ay tila sinadya, nagpapahiwatig na ang mga ito ay nagbubuo sa isang uri ng kagamitan o lupon ng kagamitan na inilagay kasama sa libing. Ang dahilan dito ay nakabatay sa relasyon ng mga nabanggit na gamit sa isa’t isa sa libingan at sa ayos ng kalansay ng tao na naililing.

Sa kasalukuyang pananaw, ang kumpol ng mga artefak na nabanggit ay karaniwang itinuturing na isang palamuti tulad ng mga pulseras at kuwintas. Ngunit maaari ring hindi ganitong ka-simple ito. Kadalasan palamuti ang bansag sa artefak kapag wala tayong kaalaman o ideya sa mga lantad at nakatago na tunay na kahulugan ng isang bagay. Sa katunayan, wala naman talagang palamuti na walang kahulugan. Puwede rin nating tingnan hindi bilang isang ornamentong nakatali

sa bisig ng tao, kundi isang gamit na marahil nakatali sa pirasong tela,

Larawan 3. Ang libing 727. Pansinin ang kumpol ng mga *shell* at pangil na nakakahon sa kanang itaas ng larawan.

ugat, o baging ng halaman, at nakaikot sa katawan o nakasabit sa tagiliran. Sa ganitong bagong pananaw, masasabing ngang ang pagkakatatagpo ng nasabing artefak ay maaari talagang nanatili sa kanyang lugar kung saan ito unang inilagay at nabulok. Kung tama ang aming pagtingin, ang ganitong uri ng gamit ay malapit sa mga naitalang kagamitan ng ibat-ibang kultura sa Pilipinas kung saan ang gamit ay isinusukbit sa katawan o dili kaya’y sa balakang, at may maliit na supot na nilalagyan ng gamit. Sa ilang katutubong kultura sa Pilipinas, ito ay naitala bilang anting-anting o may halagang pang-ritwal.

Ang anting-anting ay pangkalahatang termino na maaaring ipaloob sa mga termino sa Ingles, kagaya ng *amulet*, *talisman*, at *charm*; isa siyang *device*. Masasabi na ang mga gamit na tinatalakay dito sa papel ay maaaring pasok sa pagiging *amulet* – pamprotekta o depensa para sa taong may gamit nito. Maaari rin itong maging isang *talisman*, o isang bagay na pinaniniwalaan na may may bisa o kapangyarihan – pamproteksyon, naglalabas ng lakas, at kadalasang ginagamit sa mga ritwal (Paine 2004:10).

Gamit ang pag-aaral ni Nenita

Pambid (2000) tungkol sa anting-anting, alam natin na ito'y nangangahulugan na "amuleto" at katumbas din ng mga salita kagaya ng agimat, dupil, galing, gulo, mutya. Ginamit ni Pambid ang 1914 na trabaho ni Pedro Serrano Laktaw sa pagbibigay-kahulugan ng kung ano ang anting-anting. Anya kay Laktaw mula kay Pambid, mayroong klase ng anting-anting na tinatawag na "mutya". Ang ganitong klaseng anting ay nagmumula sa mga hayop, prutas, ulo ng ibon, at iba pa. Tinataya rin na bilang isang anting, pawang positibo ang kahulugan ng mutya (Pambid 2000:21). Marahil ang gamit sa libing 727 ay isang *talisman* o mutya ng taong nilibing dito.

Isang magandang halimbawa, sa ngayon, na magpapakita ng maaaring katumbas ng gamit sa libing 727 ay ang naiulat na gamit mula sa kulturang Bukidnon (tingnan Cole 1956). Isa sa kanilang mga anting, ang *talian*, ay karaniwang sinusuot ng mga mandirigma (bagani/bahani/magani/'bayani') sa digmaan bilang proteksyon o tuwing sila'y mag-aalay o mag-aatang sa kanilang anito na si *Talabosao/Tagbúsau* (Garvan 1931, Cole 1956). Nilarawan ni Fay Cooper Cole (1956) ang halimbawa ng isang *talian*, galing sa isang mandirigmang Bukidnon, na binubuo ng isang mahabang tela at mga damo bilang panali na isinusukbit paikot sa kanang balikat at kaliwang tagiliran, at mga sari-saring kagamitan tulad ng mga *shell*, 'mahiwigang' bato, mga pangil ng baboy, ngipin ng buwaya, at isang imahen sa anyong ulo ng aso (Larawan 4). Isa pang *talian* ang naitala ni Cole mula sa isa ring mandirigmang Bukidnon ngunit ito'y tila binubuo lamang ng mga malalaking sigay (cf. *Cypraea* sp.) kung susuriin ang larawan nito (Cole 1956:85) (Larawan 5). Ayon rin sa kanya may matatagpuan ding ganitong uri ng mga anting sa mga Bagobo sa Davao. Magandang idiin

na kahit na sa loob ng kultura ng Bukidnon ay mayroong pagkakaiba ang porma ng *talian*.

Isa pang malinaw na

Larawan 4. Halimbawa ng isang *talian* na ginagamit ng mga mandirigmang Bukidnon (mula Cole 1956).

Larawan 5. Isang mandirigmang Bukidnon na may suot na *talian* (mula Cole 1956).

halimbawa ang gamit na kung tawagin ay *akosan* o *akusan* sa mga Tinggian at Bontoc ng Hilagang Luzon (Larawan 6 at 8). Ang *akosan* sa pagpapaliwanag ni Maramba (1998) ay karaniwang isinusuot ng

mga kababaihan ng Bontoc (Larawan 7); nakatali palibot sa kanilang balakang at minsan sa loob ng tapis. Gawa ito sa tela na nakapasok sa mga hinating mga *shell* na apugan (*Conus* sp.), kahoy at mga gamit na gawa sa bakal. Mahalaga ang trato sa gamit na ito at ayon sa ilang mga dalubhasa ay nagsilbing lalagyan ng mga pinakaimportanteng maliliit na gamit ng mga babae. Pinamamana ito at mahigpit na pinagbabawal ng lipunan na ipagbili ng indibidwal sa ibang tao. Ayon sa pinagkunan ng impormasyon ni Maramba (1998:66) hindi na nagpatuloy ang paggamit ng *akosan* nang nauso ang pagkakaroon ng mga de-susi na mga kahon o lalagyan sa loob ng bahay.

Sa mga Tinggian ganito rin daw ang gamit na *akosan*, ngunit para sa parehong lalake at babae. Mas klaro naman ang kinalaman nito sa paniniwala at mga usapin ng pakikitungo sa mga puwersa ng kanilang kosmolohiya o sa kabilang buhay. Anya sa batis na nakita ni Maramba (1998:238), sa Tinggian:

When the *akosan* is not worn, it is hung by the door inside the house so that it, along with its contents, can be grabbed on the way out in case of an emergency, such as fire.

Bakit naman isasabit ang isang sinturon/lalagyan na may laman ng kayamanan ng isang tao sa tabi ng pintuan? Hindi ba ito'y imbitasyon para sa magnanakaw? Ang higit na sapul na paliwanag siguro ay makikita sa kahalagaan nito bilang isang kagamitan na may spiritwal na katangian - proteksyon sa taong may ari at proteksyon sa kanyang tahanan. Ayon nga kay Cole (1922:311), na binanggit din ni Maramba,

Akosan – A prized shell, with top and bottom cut off, is slipped over a belt-like cloth. Above it are a series of wooden rings and a wooden imitation of the shell. This ,

Larawan 6. Halimbawa ng *akosan* ng mga Bontoc (mula Maramba 1998).

Larawan 9. Ang *akosan* (nakakahon) bilang proteksiyon sa patay (mula Cole 1922).

when hung beside the dead, is both pleasing to the spirit of the deceased, and a protection to the corpse against evil beings.

Naisalarawan ni Cole (1922) ito kung saan makikita ang akosan ay nasa kaliwang bahagi ng bangkay (Larawan 9). Ito kaya'y may tunay na koneksyon sa ritwal na ginawa sa paglilibing ng lalake sa EMT ng Ille? Dahil kaya sa komplikadong interaksyon ng maraming kultura, at sa haba ng panahon, parang alingawngaw na lang ang nasabing koneksyon?

Samakatuwid, malinaw na ang *akosan* ay hindi simpleng isang supot/lalagyan o parang sintorong bag na ginagamit ng mga Tinggian. Malinaw ang halaga nito sa ritwal. Malaki ang posibilidad na sa Bontoc ang *akosan* ay may kahalagaan din na may kinalaman sa kapangyarihan/depensa o

Larawan 7. Mga babaeng Bontoc. Pansinin ang nakasabit na *akosan* sa kanilang baywang (mula Maramba 1998).

interaksyon sa kabilang daigdig; sayang hindi lamang siguro naipalabas ng mga etnograper ang kahalagaan nito. Ang pagtigil sa paggamit ng *akosan* sa mga Bontoc ay marahil higit na may kinalaman sa pagbababago ng pananaw sa kosmohiya – paghalo ng mga ideyang Kristyano at ang pagpasok ng angkop na kulturang materyal – at hindi dahil sa pagkakaroon ng mga kahon na de-susi sa loob ng mga tahanan ng Bontoc; paliwanag ng mga naunang mananaliksik (tingnan Maramba 1998). Hindi na rin mahirap isipin na ang mga kahalintulad na kagamitan sa mga ilang etnolinggwistikong grupo sa ibang bahagi ng Hilagang Luzon ay mayroon din ganitong at klaseng proseso ng pagbabago ng pagpapahalaga.

Ang mga kagamitang ito ay tinatawag ng mga kolektor ng gamit etnograpike, at ayon sa ilang mga naunang etnograper, ito'y mga *purely ornamental/utilitarian bags* (e.g. Maramba 1998, Jenks 1905). Kadalasan ito'y mga maliliit na lalagyan na yari sa telang nakapalipot at maraming nakasabit na mga dekorasyon yari sa metal,

Larawan 8. Halimbawa ng *akosan* ng mga Tinggian (mula Maramba 1998).

Larawan 10. Halimbawa ng *sayay* ng mga Gaddang (mula Maramba 1998).

shells at iba pang palamuti (Larawan 10). Sa mga Isneg, tinatawag nila itong ay *kelay*; sa Gaddang ay *sayay/sayey*; samantalang sa Kalinga ay *tayay*. Lalagyan daw ito ng mga gamit pang-nganga, kagamitan sa paggawa ng apoy (flint tinder) at ilang maliit na gamit na mahalaga para sa may-ari (Maramba 1998:102). Sa mga Ifugao ay mayroon din silang lalagyan o supot na ang pangkalahatang tawag ay *buton/botong*. Ito ay yari sa tela at maraming palamuti nakatali na sinusuwot palibot sa balakang ng lalake; ang mas maliit na klase ng ganitong lalagyan ay nilalagyan ng mga gamit pang nga-nga, kahoy na kutsara, anting-anting at maliit na patalim (Maramba 1998:112).

Hindi naman natin masisisi ang mga dalubhasa at kolektor sa pag-unawa nila na ang mga nakitang mga kagamitan ng mga grupong etniko na nabanggit ay mga

lalagyan na mapalamuti. Ngunit sa anggulo ng ating pag-aaral, maaaring nating palalimin ang ating pag-unawa, at sa panimulang pagkakataon, masabi na hindi malayo ang pagkakaugnay ng mga ganitong gamit. May higit na kahulugan din na nakaugnay ang mga ito sa kanilang kamalayang pangkultura, at maaaring may relasyon ito sa nakita naming magkakaugnay na shells at pangil ng baboy sa libing 727.

Sa paglalagom ng nailatag na diskusyon, ang mga nahukay na gamit mula sa libing 727 ay maaaring tingnan na parang anting-anting, maaaring nakatali pa ito palibot sa balikat o sa balakang, at maaaring nasa loob ito ng bag o hindi. Ang ibig sabihin nito'y mayroong halaga ang gamit sa buhay ng taong inilibing sa kanyang interaksyon sa kung ano man ang kanyang pagtingin sa kosmolohiya ng kanyang mundo. Ika nga kay Pambid (2000:18-19)

Ang kahulugan ng anting-anting ay natatakdaan ng lipunan, at ng mga taong gumagawa, nagtitinda, at gumagamit nito. Ang *k a t o t o h a n a n* ng pagpapapakahulugan ay makukuha rin sa lipunan o sa kalinangan na pinagbuhatan ng anting-anting. Sa gayon, hindi lamang iisa ang kahulugan o interpretasyon

Sa usapin ng implikasyon nito sa aming pag-iisip kaugnay ng libing 727, puwedeng sabihin na ang taong nilibing sa Ille ay may konsepto ng anting at ito'y sinama sa kanyang paglibing. Ano ang kapangyarihan ng anting? Hindi pa natin masabi lalo na kung ating seryosong pag-iisipan ang punto ni Pambid.

Tinitingnan din natin ang pagkakataong ito para pag-iisipan kung paano natin ipaliliwanag ang mga nakikita nating kumplikadong labi ng mga kagamitan sa arkiyoloji. Ilang masaklawang pahayag ang

maaaring sabihin:

Una, sa haba ng panahon na humigit kumulang 7000 taon, mayroon mga patuloy na pagpapahalaga sa bagay o gamit na mapapansin. Kadalasan ay may kinalaman ito sa kosmolohiya ng mga tao na mahihinuha sa mga ritwal tulad ng sa paglilibing. May pagpapatuloy din ng paggawa ng gamit na sinasabit sa katawan ng tao kung saan ito ay may kabuluhan.

P a n g a l a w a , b a g a m a ' t nagpapatuloy ang porma at pangkalahatang kabuluhan ng isang bagay, kadalasan ang tunay na kahulugan nito sa mga tao ay mabilis magbago. Ang tuloy-tuloy na pakikipag-ugnayan ng isang lipunan sa mga kagamitan, kosmolohiya, at ilan pang mga elemento ng ibang kultura ay maaaring makapag-impluwensiya sa pagbabago ng kahulugan ng mga bagay na ito. Pinapasiya ng lipunan at indibidwal sa bawat henerasyon at kultura ang nagiging kahulugan ng isang bagay o gamit.

Pangatlo, kapag lumabo na ang lantad na ugnayan sa pagitan ng isang kulturang-materyal at ang nakatatandang kahulugan nito, ang halaga ng gamit ay nagiging isa nalamang pamana. Sa ganitong kalagayan, ang personal na relasyon ng nagpamana at pinamanahan ang umiiral. Kapag humina na ang ganitong relasyon, ang gamit ay nagiging isang komoditi at naibebenta. Lubusang nagiiba ang halaga at kahulugan ng gamit sa bagong kontekstong ito.

Itong panimulang pag-iisip ay maaari pang palalimin at palawakin. Inaasahan na higit na mabuting maisasagawa ito kung mayroong mabuong diskurso ng mga mag-aaral ng ating kultura, gamit ang artikulong ito bilang bahagi ng punla para sa isang tipo ng kaisipan. Maaari pang masusing pag-aralan ang iba pang mga libingan sa Ille sa ganitong anggulo ng interes at palawakin pa ang mga halimbawa

mula sa batis ng etnograpiya. Gayon din, ang kaugnayan ng mga gamit na kagaya ng mga nabanggit sa papel na ito ay hindi lamang dapat nakabatay sa mga isla ng Pilipinas. Maganda sana kung makita kung ano ang ugnayan nito sa iba pang mga halimbawa sa kabuuan ng Timog Silangang Asya at Osyanya.

Sa pag-aaral ng ating nakaraan, mayroon tayong pagkakataon na maunawaan ang mga nakalipas na anyo ng kultura batay sa mga nalalaman nating kultura ngayon at sa mga anyo ng kultura noong ito'y unang naitala sa mga sulatin. Ang tinatawag na *ethnographic analogy* ay hindi sinasang-ayunan ng maraming mga dalubhasa dahil sa kadalasan nitong maging higit na pangkalahatan sa ibig sabihin at implikasyon. Gayon pa man, ang paghahambing ng aspeto ng kultura sa nakaraan ay hindi problematiko sa kabuuan kung ang nakaraan na panahong pinag-aaralan ay malapit; nabuo at nabuhay sa parehong lugar o kalapit na lugar. Samakatuwid, ang makikita nating kahalagaan ng kulturang materyal sa mga etnolingwistikong grupo at Pilipinas at sa mga kalapit na lugar ay maaaring may saysay o ugnayan sa katangian ng kultura sa malalim na nakaraan, halimbawa, sa hilagang Palawan noong 4,000 – 7,000 taong nakalipas.

Batis

Cole, F.-C. 1922. The Tinguian: Social, religious, and economic life of a Philippine tribe. *Field Museum of Natural History, Anthropology Series* Vol. 14(2):231-493.

Jenks, A. E. 1905. *The Bontoc Igorot*. Manila: Department of the Interior Ethnological Survey Publications

Maramba, R. (1998). *Form and Splendor: Personal adornment of the Northern Luzon Ethnic Groups, Philippines*. Makati, Bookmark.

Paine, S. (2004). *Amulets: A world of secret powers, charms and magic*. London, Thames & Hudson.

Pambid, N. D. (2000). *Anting-Anting o kung bakit nagtago sa loob ng bato si Bathala*. Quezon City, University of the Philippines Press.